MEDENİ USUL HUKUKUNDA ALENİLİK İLKESİ

Günümüzün birçok uygar devletinde demokratik rejimler uygulanmaktadır. Devletler çağdaş dünyanın hakim ilkelerinin en önemlilerinden biri olan demokrasiye, kendi rejimlerinin benimsediği şekilde bakıyorlar ve hemen hemen hepsi demokratik olduklarını ileri sürüyorlar. Kimisi liberal demokrasi, kimisi batı demokrasisi, kimisi de hürriyetçi demokrasi türünü benimsiyor.

Demokratik rejimlerin temel ilkelerinden biri hukuk devleti anlayışıdır. Hukuk devletinin kapsamı çok geniştir. Anayasa Mahkemesi, hukuk devletini "insan haklarına saygılı ve bu hakları koruyucu adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmekle kendini yükümlü sayan, bütün işlem ve eylemleri yargı denetimine bağlı olan devlet" şeklinde tanımlamıştır. (E.1976/1, K.1976/8, k.t. 25.5.1976, AMKD, Sayı:14, s.189) Gerçekten de, devlet öyle bir hukuk devleti mekanizması kurmalıdır ki halk devlete karşı güven duymalıdır ve kendi gelişimlerini korkusuzca devam ettirebilmelidirler. Buda, devletin işlemlerinin hukuk kurallarına bağlayıp, bu kurallara sadık kalarak ve bunu kamuya yansıtarak, aynı zamanda da yargı denetimi altında bu işlem ve eylemlerin devamlılığını sağlamakla olur. Anayasamızın 2. maddesi ile de Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik bir hukuk devleti olduğu anlayışı anayasal güvenceye alınmıştır.

Hukuk devletini oluşturan belli ilkeler vardır. Bunların başında; yürütme ve yasama işlemlerinin yargısal denetimi, yargı bağımsızlığı, kanuni hakim güvencesi, ceza sorumluluğunun ilkeleri ve genel hukuk ilkelerine bağlılık gelir. Bunlardan yargı bağımsızlığı ve kanuni hakim güvencesi konumuzla yakından ilgilidir. Kanuni hakim güvencesine ilerde deyineceğiz.

Yargı fonksiyonunun amacı, hukuk düzeninin korunması ve gerçekleştirilmesidir. Fakat yargının, yasama ve yürütme kuvvetlerinden ayrı, bağımsız bir üçüncü kuvvet teşkil edip etmediği hukuk literatüründe tartışmalıdır. Bir görüşe göre bir devlette mantıken ancak iki kuvvetin varlığı düşünülebilir: Karar veren (veya kanunları yapan) kuvvet ve bunları uygulayan, icra eden kuvvet. Yargı fonksiyonu, bir uyuşmazlık dolayısıyla kanunun uygulanmasından başka bir şey değildir. Dolayısıyla yargı fonksiyonunu da, yürütme kuvvetlerinin bir unsuru, bir parçası saymak gerekir. Üstelik bazı yazarlara göre, yargının tam anlamıyla bağımsız bir kuvvet olabilmesi, ancak hakimlerin, egemenliğin tek ve gerçek sahibi olan halk tarafından seçilmeleri şartına bağlıdır. Bununla birlikte, hakimlerin halk tarafından seçilmesi usulünü

benimsemeyen bazı anayasalarda da, belki bir alışkanlık eseri olarak, yargıdan bir "kuvvet" olarak söz edildiği görülmektedir.[1] Yapılan bu tartışmalar bir yana, yargı fonksiyonu Türkiye'de, köklü bir tarihsel gelişim sonucunda 1982 Anayasası ile birlikte "yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır" denilerek, bağımsızlığını kazanmış ve anayasal bir güvence altına girmiştir (m.9).

Devletin üçüncü fonksiyonu olan yargı, Türk hukukunda dört temel bölüme ayrılmıştır. Bunlar, anayasa yargısı, askeri yargı, idari yargı ve adli yargıdır. Bu yargı dalları arasında herhangi bir hiyerarşi söz konusu değildir ve hepsi eşittir. Hepsi ayrı yargılama usulü uyguladığından, hepsinin ayrı mahkemeleri vardır. Bütün yargılama hukukları içinde belli başlı temel ilkeler söz konusudur. Birçok ilke, yargılama kolları arasında iç içe geçmiştir. Medeni usul hukukuna ilişkin; mahkemelerin bağımsızlığı veya hakimlik ve savcılık teminatı gibi ilkeler Anayasa hukukunda yer alabileceği gibi, Ceza Muhakemesi hukukundaki sözlülük, bağımsız ve tarafsız hakim veya doğrudanlık gibi ilkeler medeni usul hukukunda da yer alabilir.

Adli yargının ceza yargısı kolundan farklı olan medeni yargı, belli başlı bazı ilkelere dayanır. Bunların çoğu Anayasa'daki ilkeler ışığında olduğu gibi bir kısmı da medeni usul kanununda yer alır. Bu ilkeler kimi zaman aleni bir biçimdeyken, bazısı ise zımni olarak varlık kazanır. Bu ilkelerin en önemlilerinden ve buraya kadar değindiğimiz kavramların gerekli bir sonucu olan "alenilik ilkesi" dir.

Alenilik; açıklık, açık olma hali anlamına gelmektedir. Medeni Usuldeki aleniyeti hangi yanıyla algılamamız gerektiği önemlidir. Birçok anlama gelebilecek olan aleniyet yargılama hukukunda duruşmaların aleni olması ve taraf aleniyeti kavramlarını karşılar. Taraf aleniyeti, davanın taraflarına tanınmış bir hak olup, mahkemenin işlemlerinin onlar tarafından öğrenilmesidir. Bu nedenle taraf aleniyeti taraflarla ve hukuki dinlenilme hakkıyla ilgilidir. Örneğin mahkeme tutanaklarının görülmesi, bilirkişi inceleme yerinin bildirilmesi gibi[2]. Duruşmaların aleni olması ise, mahkemedeki duruşmaların bütün kamuya açık olduğunu ifade eder.

Aleniyet, bugün Anayasamızın 141. maddesinde yer alarak anayasal bir koruma altına alınması gerekli bir önemi olduğunu

[1] Recai,G. Okandan. 20 Nisan 1340 Anayasamıza Göre Hakkı Kaza, İ.Ü.H.F.M., c.32, Sayı2-4, s. 411-28.
[2] Pekcanıtez,H. Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, s.408.

gösterir. Medeni Usul Hukukunda, HUMKanunun 149. maddesinde, Ceza Muhakemeleri Hukukunda ise CMUK m.373 ve İdari Yargılama Usulü kanununda da 18/1 maddesinde tekrarlanmıştır. Alenilik kavramının tarihsel gelişimine bakarsak ilk anayasamızdan bu yana alenilik ilkesi belli ölçülerde değişerek daimi varlığını korumuştur. 1876 Kanuni Esasi'deki 82. maddede "Mahkemelerde her nevi mahkeme alenen cereyan eder ve ilamatın neşrine mezuniyet vardır. Ancak kanunda musarrah esbaba mebni Mahkeme mukameyi hafi tutabilir" denilmiştir. Mahkemelerdeki duruşmaların ve kararların açık olduğu fakat gerekirse mahkemenin bunu gizli tutabileceği belirtilmiştir. 1924 Teşkilatı Esasiye Kanununun 58. maddesi "mahkemelerde muhakemat alenidir. Yalnız Usulü Muhakemat Kanunu mucibinde bir muhakemenin hafiyen cereyanına mahkeme karar verebilir" diyerek hükmü biraz değiştirmiştir. 1961 Anayasasında ise bu madde daha da daraltılmıştır ve 135. maddede "Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmalardan bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına, ancak genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir. Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur. Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır" diyerek bugünkü kanunumuzda yer alan hükme en yakın hüküm oluşturulmuştur. 1982 Anayasası'nda 1961 Anayasası'na ek bir fıkra olarak " Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir" hükmü eklenmiştir.

Mahkemelerde her türlü yargılamanın herkese açık olduğunu hükme bağlayan 1876 ve 1924 Anayasalarındaki kurala rağmen, diğer yasalarda yargılamada açıklık kuralına aykırı pek çok hüküm bulunuyordu. Fakat 1961 Anayasa döneminden önce ülkemizde Anayasa Mahkemesi olmadığı dolayısıyla diğer kanunların Anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi mümkün olmadığı için Anayasaya aykırı bu kanunlar uygulanıyordu. 1961 Anayasası ile yasaların Anayasaya uygunluğunu yargısal yöntemlerle denetleyen Anayasa Mahkemesi kurulunca, 1961 Anayasası bu yönden diğer yasalara uygun hale getirildi. Başka bir anlatımla, yasaların Anayasaya değil, Anayasanın yasalara uygunluğu gerçekleştirilmiş oldu. Ayrıca önceki mevzuatımızda yer alan hükümlere yenileri de eklenerek sistem titizlikle korunmuş bulunmaktadır[3].

Aleniyet ilkesi hukuk devleti anlayışı içinde yer alması gereken bir uygulamadır. Günümüzde Türkiye, Avrupa Birliği'ne girmeye çalışmakta ve bu doğrultuda birçok değişiklik yapmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinin 2. fıkrasında "Hüküm aleni olarak verilir, şu kadar ki demokratik bir toplulukta amme

[3] Ünal,S. Yargılamada-Açıklık, Danıştay Dergisi 1989/74-75, s.27.

intizamının veya milli güvenliğin veya ahlakın yararına veya küçüğün menfaati veya davaya taraf olanların korunması veya adaletin selametine zarar verebileceği bazı hususi hallerde, mahkemece zaruri görülecek ölçüde, aleniyet davanın devamınca tamamen veya kısmen basın mensupları ve halk hakkında tahdit edilebilir" denilmektedir. Görüldüğü gibi Anayasamızın 141. maddesindeki hüküm AİHM'nin 6. maddesindeki hükümle uyum içindedir. Ancak basının adliye salonlarına girmesi ve bütün adliye haberlerini en geniş şekilde kamuya vermesinin hukuka uygunluğu tartışmalı durumdadır[4]. Anayasanın 28. maddesinde "basın hürdür, sansür edilemez" denilmiştir fakat m.26/2.'de "… yargılama gereğinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir" diyerek sınırlama yetkisi vermiştir. Bunun dışında özel bir kanunla bu konuya değinilmemiştir. Buda uygulamada sorunlara ve tartışmalara yol açar. Kanaatimce basının duruşmalar esnasında görüntü alma, ses kaydetme ve fotoğraf çekmesinin hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır. Eğer bir duruşma genel olarak kamuyu ilgilendiren bir konuya sahipse ve bunun bilgilerinin halka sunulmasında bir kamu yararı varsa basının bu haklarını kullanmasının uygun olabileceği düşünülebilir. Diğer yönden eğer basının bu hakkı, dava konusu kişilerin veya tanıkların kişilik hak veya özgürlüklerini ve özel yaşamının gizliliğini, kişinin kamuya karşı geri dönüşü olmayacak şekilde rencide edilerek kötü duruma düşeceği gibi durumlarda kullanmamalıdır. Hakimin bağımsızlığı açısından bakarsak, kamuya bunu yansıtarak bir yandan bu ilkeyi güçlendirir, bir yandan da hakimin vicdanınla karar vermesinde, basının yanlı yönlendirmeleri, hakimi çelişkiye düşürebilir.

Bazen açılan davaların kişinin sadece zarar görmesini amaç edinen, haksız yere açılmış davalar olabildiği görülmektedir. Böyle bir durumda kişi her yönden zarar görmekte ve kötü niyetli kişilerin istedikleri olmaktadır. Bu yönüyle düşündüğümüzde basının bu gibi durumları kamuya yansıtması sakıncalıdır. Olaya diğer bir yönden bakacak olursak bazen suçlu kişilere karşı yapılan iddialar ve bunun sonucundaki yaptırımlarla birlikte o kişinin düştüğü durumun halka gösterilmesi, toplumdaki suç oranlarını düşürebilir. Kişi adaletin ve yargının gücünü görüp bu tarz girişimlerde bulunmayabilir.

Birçok yönüyle uzun uzun tartışmalara yol açabilecek basın hakkında, bu konuda uygulamaya ve günümüz Türkiye'sinin basın örgütlerine değinecek olursak, basının büyük bir kısmı doğru, dürüst ve amacına uygun yayın yapmamaktadır. Basın halkı istediği gibi yönlendirebilmektedir. Türk toplumunun büyük bir çoğunlu basının aldatmacılarına inanmaktadır. Bu açıdan bakılacak olursa Türkiye'de basının mahkemelerdeki duruşmalardan ses kaydı,

[4] Yılmaz,H. Alenilik, ABD 1988/2, s.236.

görüntü alma ve fotoğraf çekme yoluyla sunacağı bilgilerin çoğu halkı ve hatta yetersiz bir hakimi yönlendirip, yanlış kararlar almaya itebilecek düzeydedir. Bu nedenle basının duruşmalardaki durumu ile ilgili daha dar bir hüküm belirtilmeli ve bu tartışmalar ortadan kaldırılmalıdır. Böylelikle Avrupa Birliği ile uyum içinde olmaya çalışan Türkiye bir adım daha atmış olacaktır.

Almanya ve Avusturya'da mahkeme salonunda basının fotoğraf çekmesi, görüntü alması ve ses kaydetmesi istisnasız yasaklanmıştır. Çünkü aleniyet ilkesinin amacı, duruşma sırasında insanların tavır ve davranışları ve söylediklerinin bir kısmının aynen duyurulması değildir. Tam aksine, aleniyet ilkesinin gerçekleşmesi için basına bu anlamda hiç ihtiyaç bulunmamaktadır. Bu nedenle getirilmiş sınırlamalar hakkında tereddüt de etmemek gerekir[5].

Bakanlar Kurulunun bu konudaki bir düzenlemesinde "Herkes haklarının, vecibelerinin veya kendisine karşı cezai mahiyette herhangi bir isnadın tespitinde, tam bir eşitlikle davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından nasafete ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.
Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargıma ile kanunen suçlu olduğu tespit edilmedikçe masum sayılır" denilmiştir (Bakanlar Kurulunun 6.4.1949 gün ve 9119 Sayılı Kararı, 27.5.1949 gün ve 7217 Sayılı Resmi Gazete). Bu düzenlemede Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesindeki hükümlerle özdeşlik söz konusudur.

Aleniyet ilkesi amacının temelinde hukuk devleti mekanizmasının kamunun devlete karşı güven duymasını sağlamak yattığını söylemiştik. Gerçekten Medeni Usul Hukuku açısından aleniyet, taraflar, tanıklar ve kamunun yargılamaya güvenini sağlamak açısından en önemli unsurdur. Böylelikle isteyen kişiler duruşmalar sırasında mahkeme salonlarında bulunup, duruşmanın adil bir düzende, usulüne ve adaleti sağlayan kanunlara göre yapıldığını görürler.

Mahkemeye katılanlar hukukun işleyişi konusunda bilgi sahibi olurlar. Zaten toplumumuz insanı, kendilerinin sahip oldukları haklar hakkında yeteri derecede eğitilmemiş ve bu konuda yeterli bilgiye sahip değillerdir. Bir duruşmayı bile takip etmelerinin onların bilinçlenmesi açısından önemi vardır.

[5] Pekcanıtez,H. Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, s.419.

Hukuk devleti anlayışının öğelerinden biri olan yargının bağımsızlığı ilkesinin sağladığı bir diğer konuda hakimin bağımsızlığı yani anayasal düzenlemedeki adıyla “mahkemelerin bağımsızlığı”dır. Kuvvetler ayrılığı ilkesiyle birlikte gelen yargının bağımsızlığı ilkesinin gerçekleşebilmesi için hakimlerin de bağımsızlığının sağlanması gerekir. Yani hakim herhangi bir devlet memuru veya kamu görevlisinden farklı olarak yaptığı işlemlerde bağımsızdır. Anayasamızın 138. maddesinde “Hakimler; görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler” denilmekte ve devamında da açıklamalar yapılmaktadır HUMK 28 ve 29. maddeleri ile de bu bağımsızlık hakime davayı reddetme hakkı vererek ve bir takım davalara bakmasını yasaklayarak pekiştirilmiştir.

Hakimlerin bağımsızlığı konusu doktrinde çok tartışmalıdır. Kısaca ele almak gerekirse hakimlerin kanunlara bağlı kalmanın dışında tamamen vicdanına dayalı kararlar vermesinde; bir hakimin yapısının, ruh halinin, gelişiminin, kültürünün ve daha birçok yönden ele alınabilecek faktörlerin ne kadar etkili olduğu tartışılan konulardandır. Türkiye’de hakim olma sistemi ile yurt dışında, mesela Avrupa’daki, hakim olma sistemi birbirinden çok farklıdır. Bu yüzden insanların kafalarında istifamlar kalmaktadır. Küçük yaşta tecavüze uğramış bir hakimin, bir ırza geçme davasına ne kadar objektif bakacağı veya Anadolu’nun doğusunda yetişmiş bir hakimin kan davalarına bakış açısındaki farklılıklar ve bunun gibi birçok konu tartışmalıdır. Uygulamadaki örneklere bakınca birçok konuda gülünç kararlar ve hukuk devletiyle, kanunla alakası olmayan, günümüzün yapı taşlarını oluşturan eşitlik ve demokrasi dışı kararlar alan hakimleri görüyoruz.

Ancak bütün bu tartışmaları bir kenara itip, hakimlerin bağımsızlığının şu anda anayasal bir güvence ile var olduğunu ve kaldı ki hukuk devleti ilkesinin değiştirilemez bir parçası olduğunu düşünürsek, hakimlerin bağımsızlığı konusundaki bu önyargılı veya şüpheli yaklaşımlar, aleniyetlik ilkesi ile bir nebze de olsa azalmaktadır. Aleniyet ilkesinin esas amacı olan duruşmaların kamuya açık yapılması sayesinde, hakimlere güvenmeyen kişiler duruşmalarda salonda bulunarak hem hakimin hal ve tavırlarını hem de olaylara ne derece bağımsız ve objektif yaklaştığını takip edebilir. Gerektiği hallerde usulüne göre şikayet ve isteklerde bulunabilirler. Türkiye’de son zamanlarda rüşvet vb. Yolsuzlukların çok sayıda vuku bulduğunu ve bugün insanların sokağa bile rahatça çıkıp dolaşacak güveni bulamadığını düşünürsek ve bunların temel nedenini devletin sosyal yapısına bağlayacak olursak, kişilerin bir mahkeme salonunda da dolandırılabilecekleri, kandırılabilecekleri akıllarına gelebilir. Birçok kamu görevlisinin ve memurun en yüksek

aşamalarda dahi olsalar rüşvet aldıkları, insanları dolandırdıkları bir devlet yapısında, insanların yargıya inancı azalmaktadır. Birçok suçlunun müeyyide almasıyla, bu yaptırımının bir anda af olunduğu bir ülkede insanlar neden bir hakim veya mahkeme salonundaki görevli kişiler bunu yapmasın diye düşünebilir. İşte tüm bu kuşkuların sona ermesi, adli yargıya güven ve bu işlerin ciddiyetinin anlaşılması için aleniyet ilkesi bir ihtiyaçtır ve duruşmalar kapalı kapılar ardında yapılmamalıdır.

Bir kısım görüşe göre, duruşmaların halka açık yapılması gösteriş meraklısı insanların veya davacı-davalı tarafın yakınlarının, fanatikleriymişçesine tezahüratlarda veya müdahalelerde bulunup hakimlerin objektif karar vermesini veya kararında sapmalar yaşamasını sağlamakta olduğu düşüncesindeler. Kanaatimce, hakim böyle bir durumla karşılaşırsa objektifliğini yitirdiğini belirtip davayı bırakma hakkına sahiptir. Bilinçli bir hakim bu yolu izleyebilir. Zaten kaldı ki mahkeme salonlarında bu tarz tezahüratların yapılması, duruşma sırasında haksız ve gereksiz müdahaleler yapılması yasaktır ve hakimin bu gibi eylemlerde bulunan kişileri mahkeme salonundan çıkartma hatta olayların büyümesi halinde duruşmayı bitirip, başka bir tarihe erteleme hakkı vardır. Bu yüzden aleniyet ilkesinin, hakimlerin bağımsızlığı üzerinde doğrudan bir etkisi yoktur.

Aleniyet ilkesini, tanıklar açısından ele almak gerekirse; birtakım görüşlere göre bazı insanların belli bir kalabalık önünde utangaç tavırlar sergileyip, düzgün konuşamayıp, heyecanlanması bu yüzden de gerekli bilgilere ulaşılamaması ve davanın aksayıp uzamasına neden olduğunu düşünenler vardır. Bir başka bakış açısı ise, tanıkların insanlar önünde ve özelliklede tanıdığı insanlar karşısında yalan söyleyemeyeceği ve yargılamanın daha doğru olacağı düşüncesidir. Tabi bu konuda tanığın yakını olan kişinin aleyhine bir şey söylemesi gerektiği düşünülürse, bu kişi salonda olduğundan dolayı, bu durum tanığı yalan söylemeye de itebilir. Bir çok yargı sisteminde duruşmaya çağrılan tanık özel şekillerle doğru söylemeye yemin ettirilir. Bu kimi ülkelerde kutsal kitap üzerine el koyarak, insanları manevi yönden doğruyu söylemeye yemin ettirmek gibi olabileceği gibi, bizim ülkemizde ve diğer bazı ülkelerde kişinin namusu ve şerefi üzerine yemin ettirilerek yapılır. Buna rağmen bir çok kişi yalancı tanıklık yapmak isteminde bulunduklarında ise mahkeme salonundaki izleyiciler karşısında bunun yapılması engellenebilir. Böylelikle aleniyet ilkesinin bir yararı daha gözler önüne serilir.

Türkiye’deki duruşma salonlarına bakınca genel olarak küçük ve dışardan katılmak isteyen kişilerin çoğunu alamayacak

kapasitededir. Tabi burada aleniyet ilkesi ile ulaşılmak istenen amaç olan duruşmaların herkese açık olması kavramına bir sınırlama gelmiştir. Mahkeme salonları ne kadar izleyici alabilirse o kadarının mahkeme salonuna girişi mümkün olacaktır. Mahkeme salonları yapısı itibariyle içinde kişilerin oturmasını amaçlayan sandalyelere sahiptir. Buradan da anlaşılabileceği gibi kişilerin mahkemeye katılıma şekilleri oturarak mümkün olacaktır. Ayakta dikilerek bir katılım söz konusu olmamalıdır. Mahkeme salonlarının böyle küçük yapıda olmasının aleniyet ilkesinin uygulanamaması açısından bir engel teşkil etmediği açıktır. Hakim gerekli gördüğü hallerde duruşmayı başka bir salona taşıyabilir ve bunu taraflara, tanıklara ve kamuya bildirir. Avrupa ya bakacak olursak mahkeme salonlarındaki duruşmaları seyretmek için gelen taleplerin fazla olduğu durumlarda ek salonlara yapılan bir tesisatla, görüntü, ses veya her ikisi de verilerek kişilerin duruşmayı takip etmesinin yer yer sağlandığı görülüyor. Türkiye açısından da kamuyu aşırı ilgilendiren konular da bu yönteme başvurulabilir.

Aleniyet ilkesi, yargılama sonunda verilen hükmün de aleni olarak tefhim edilmesini gerektirir. Bu açıdan aleniyet doktrinde statik ve dinamik aleniyet olarak ikiye ayrılmaktadır. Statik aleniyet, hükmün taraflara bildirilmesi, dinamik aleniyet ise, duruşmaların aleni oluşudur[6].

Aleniyet ilkesi sadece ilk derece mahkemelerindeki duruşmalar için bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay; Danıştay gibi mercilerde aleniyet ilkesi duruşmalar açısından geçerli değildir. İlk derece mahkemelerindeki duruşmalar sonunda verilen kararlarla daha sonradan verilen gerekçeli kararlar arasında herhangi bir çelişki olmaması gerekir. Aksi takdirde aleniyet ilkesi ihlal edilmiş olur. HUMK 382. maddesinde “Karar hafiyyen müzakere ve ittihaz olunur ve alenen tefhim edilir” denilmiştir. Bunun nedeni mahkemelere olan güvenin sarsılmamasıdır. Yargıtay bu maddeye dayanarak kararlar vermiştir.

Aleniyetin kaldırılması hakkına gelince, aleniyet çekişmeli yargılarda kaldırılabileceği gibi, çekişmesiz yargıda da kaldırılabilir. Çekişmesiz yargı, yine bir yargılama faaliyetidir ve mahkemelere görülür. Çekişmeli yargıdan farklı olarak çekişmesiz yargıda, mahkemede talepte bulunan kişi ile uyuşmazlık içinde bulunan karşı taraf yoktur. Bu kişinin sübjektif bir hakkı bulunmamaktadır. Çekişmesiz yargıda hakim kendiliğinden harekete geçebilir[7]. Bu konuda takdir hakime aittir. Hukukumuzda Anayasaya ve HUMK149. maddesine dayanarak, duruşma konusunun ahlaka,

[6] Pekcanıtez,H. Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, s.409.
[7] Pekcanıtez,H. Medeni Usul Hukuku, 2. baskı, s.63-64.

adaba , kamu düzenine aykırılığının kesin olduğu hallerde mahkemenin duruşmaların gizli yapılabileceğine karar verebileceği belirtilmiştir. Bu gibi durumlarda mahkeme gerekçesini belirtmek zorundadır. Bunun birlikte hem aleniyet ilkesi doğru alanlarda kullanılır hem de mahkemelerin bu konuda keyfi davranışları engellenmiş olur. Kişilerin hak ve özgürlükler, onurları ve haysiyetlerine karşı bir müdahale engellenmiş olur. Böylece AİH sözleşmesinin de bu konudaki titizliğine uyulmuş olur. Çünkü uygulamada kişiliğine, onur ve haysiyetine dokunulmuş kişiler AİH mahkemesinde dava açıp haklarını derhal arıyorlar ve tazminat isteyebiliyorlar. Böyle bir durumun önüne geçilmiş olur. AİH mahkemesinin bu konuya yaklaşımı ise, ahlaka aykırılık, kamu düzeni, milli güvenlik, amacıyla aleniyet yerine duruşmaların gizli yapılabileceği yönündedir. Çocukların ve dava ile ilgili olan kişilerin, özel yaşamlarının korunması ve son olarak aleni yargılama yargıya zarar verecek ise yine gizli duruşma yapılabilir yönündedir. Yani bu kanunlara dayanarak belli koşullar altında mahkeme tüm duruşma boyunca veya yargılamanın bir kısmı için aleniyeti kaldırıp, gizliliği kullanabilir. Tek şart bunun gerekçeli olarak yapılmasıdır. Bunun dışında mahkeme belli kişilere duruşmada bulunması yasağı getirebilir. Mahkeme salonundayken usulüne uygun davranmayan kişiler mahkeme salonundan çıkartılabilir. Kişiye veya kişilere uygulanan bu aleniyetin kaldırılması söz konusu olabilir. HUMK 150. maddesinde “Reis iki taraftan her birine icabına göre söz verir ve söz söylemekten men eder ve mahkemenin intizamını bozan her şahsı derhal mahkemeden çıkartır” denilmiştir. Bunun dışında mahkeme salonuna uygun vaziyette gelmeyen kişilerinde mahkeme salonlarına alınamayacağı uygulamada kabul edilmiştir. Sarhoş kişiler, üstü başı kirli pasaklı kişiler gelemeyeceği gibi, mahkeme salonları devleti temsil ettiğinden bikiniyle, dansöz kıyafetiyle veya açık saçık kıyafetlerle de gelinmesi hem uygun değildir, hem mahkeme salonuna alınmamaları için bir gerekçedir hem de devlete karşı yapılan bir hakaret, saygısızlıktır.

Aleniyet ilkesinin ihlalinin sonuçlarına gelince; gerek aleniyet ilkesinin geçersiz olarak sınırlanmış olması ve gerekse duruşmanın gerekmediği halde gizli yapılmış olması “usul hatası” olarak kabul edilir. Buna karşı olağan kanun yollarına başvurulabilir. Verilen hükmün batıl sayılması ve bu ilkeye verilmiş kesin hükme karşı yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilmez. Ancak hükmün iptali istenilebilir[8]. Bunu örneklendirecek olursak; Yargıtay 2. hukuk dairesinin 12.11.1974 tarih ve 974/6817 karar sayılı boşanma davasında taraflardan biri sakattır ve bu konuda mahkemenin kararı “Taraflardan birinin sakat olması duruşmanın gizli yapılması için sebep değildir. Buna rağmen gizli duruşma yapılaması usulün 149.

[8] Pekcanıtez,H. Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, s.425.

maddesine aykırıdır. Ancak bu yanlışlık hükmün sonucuna etkili bulunmadığından keyfiyet bozma sebebi sayılmamıştır" der.

Görüldüğü gibi aleniyet ilkesi Anayasamızda düzenlenerek, yine Anayasada mevcut olan hukuk devleti ilkesinin ve demokrasinin bir uzantısı olduğunu göstermiştir. Bu ilke doğrultusunda mahkemelerdeki duruşmalar kamu tarafından denetlenebilir. Bu sayede mahkemelerde keyfiyet diye bir sorun ortadan kalkacağı gibi, halk yargılamaya karşı bir ilgi duyar. Bununla da beraber yargılamaya karşı olan şüpheleri ortadan kalkar. Demokratik bir hukuk devletinin sağlaması gereken bu mekanizma ile de kamu devlete ve yargının bağımsızlığına güven duyar.

Se

da Özbay

KAYNAKLAR:

- Özbudun, Ergun. **Türk Anayasa Hukuku**, 6. baskı, Yetkin Yayınları, Anakara, 2000.
- Ünal, Sabri. **Yargılamada-Açıklık**, Danıştay Dergisi, 1989/74-75.
- Yılmaz, Halil. **Alenilik**, ABD, 1988/2.
- Pekcanıtez, Hakan. **Yargı Reformu 2000 Sempozyumu**, İzmir Barosu Yayını, İzmir, Ekim 2000.
- Okandan, Recai. **20 Nisan 1340 Anayasamıza Göre Hakkı Kaza**, İ.Ü.H.F.M., ç.32, Sayı 2-4.
- Pekcanıtez,H. **Medeni Usul Hukuku**, 2. baskı, Seçkin Yayınları, Ekim 2001, Ankara.
- Ankara Barosu Dergisi 1975/5.